

ELEKTRİĞİN HUKUKİ NİTELİĞİ

*Dr. Özlem DÖĞERLİOĞLU IŞIKSUNGUR**

GİRİŞ

Petrol, kömür, doğal gaz ve nükleer enerji gibi kaynaklardan veya su gücü, rüzgâr, güneş gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından¹ yararlanmak suretiyle üretilen ve ikincil bir enerji kaynağı olan elektrik, aydınlatma, ısıtma, ulaştırma başta olmak üzere çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Sanayide de birçok alanda elektrik enerjisinden yararlanılmaktadır. Kullanımı evrensel bir özellik taşıyan² elektriğin tam olarak ikamesi mümkün değildir³. Elektrik, depolanamamaktadır⁴. Dolayısıyla elektrik kesintilerinin olmaması veya aşırı yüklenme nedeniyle tüm sistemin çökmemesi için, elektrik arz ve talebinin sürekli dengede olması gereklidir.

Elektrik; birbirini takip eden ve üretim, iletim, dağıtım ve arz olarak adlandırılan birçok piyasa faaliyetinin tamamlanması sonucu tüketiciye ulaşmaktadır. Başka bir ifadeyle, santrallerde üretilen elektrik, iletim ve dağıtım hatları (elektrik hatları) vasıtasıyla, tedarikçi tarafından tüketiciye ulaştırılmakta olup, elektriğin tüketiciye ulaştırılabilmesi için ağ yapısına (şebekele-

* İzmir Barosu Avukatı.

1 Yenilenebilir enerji kaynakları, dünyada kendiliğinden mevcut olan, elektrik üretiminde kullanılmasıyla tüketilmesi mümkün olmayan, kullanımları için ekstra bir bedelin ödenmesi gerekmeyen kaynaklardır. Yukarıda belirtilenlere ilave olarak yenilenebilir enerji kaynaklarından bazıları şöyledir: Jeotermal santraller, biyokütle, biyogaz, dalga, akıntı enerjisi, gelgit. Bkz. **CAN, Mustafa Erdem:** Hukukî Açından Elektrik Piyasasında Rekabet, Turhan Kitapevi, Ankara 2006, s. 13.

2 **AKÇOLLU, Yeşim:** Elektrik Sektöründe Rekabet ve Regülasyon, Rekabet Kurumu, Uzmanlık Tezleri Serisi No.31, Ankara 2003, s. 3.

3 Sıcak su, ısınma ve yemek pişirme gibi konularda alternatif enerji kaynaklarından faydalanılabilir.

4 Elektriğin büyük miktarda depolanması günümüz teknolojisi ile mümkün değildir; küçük miktarda depolanması ise yüksek maliyet gerektirdiği için ekonomik bulunmamaktadır. Bkz. **CAN,** s. 25.

re) ihtiyaç bulunmaktadır⁵. Ancak; elektrik iletim ve dağıtım şebekesi kurmanın yatırım maliyeti çok yüksektir, hatta “batık maliyet”⁶ niteliğindedir. Piyasadaki ağ yapısını artırmak, ekonomik olarak imkânsızdır. Örneğin, elektriği bir yerden başka bir yere taşıyan iletim ağlarından yan yana iki tane olması ve ikisinin de ayrı firmalarca işletilmesi maliyeti arttırmaktadır⁷. Dolayısıyla tek bir şebeke düzeninin mevcudiyeti ve bunun da tek bir firma tarafından işletilmesi durumunda maliyet en aza indirilebilmektedir⁸. Bu nedendir ki, elektrik piyasası faaliyetlerinden iletim ve dağıtım doğal tekel özelliği göstermektedir. Öte yandan, piyasa faaliyetlerinden üretim ve arz rekabet ortamında gerçekleştirilmektedir.

Elektriğin yukarıda belirtilen özellikleri; elektriğin diğer mal veya hizmetlerden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, elektriğin tabi olacağı hukuki rejimin tespiti açısından elektriğin “mal” mı yoksa “hizmet” mi olduğu sorusuna verilecek yanıt önem taşımaktadır. Örneğin, tüketiciye ayıplı elektrik sunulması ve tüketiciyle tedarikçi arasında yapılan sözleşmenin uyuşmazlığın çözümünde yeterli olmaması durumunda hangi kanun hükümlerine başvurulacağı elektriğin hukuki mahiyetinin tespitiyle mümkündür⁹. Hukukumuz açısından, uygulanacak hükümlerin tespitinde elektriğin kamu hizmeti olup olmadığı önem taşıdığı gibi, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun uyarınca tüketiciler bakımından ayıplı mal ve hizmete uygulanacak hükümler de birbirinden farklıdır¹⁰. Avrupa

⁵ European Commission: European Economy, Liberalisation of Network Industries, No. 4, Luxembourg 1999, s. 202-206. Bkz. <<http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication8093_en.pdf>>, 19.2.2012 (Bundan böyle “European Commission, European Economy” olarak kısaltılacaktır).

⁶ Batık maliyet, yatırım yapıldıktan sonra geri kazanılmayan ve alternatif kullanımı olmayan maliyeti ifade etmektedir. Bkz. **ATİYAS, İzak**: 15/16 Mart 2001 “Regülasyon ve Rekabet” konulu çalışmada sunulan tebliğ, Rekabet Kurumu Yayını No: 0081, Rekabet Kurumu, Ankara 2001, s. 31.

⁷ **ATİYAS**, s. 31.

⁸ **GREEN, Richard**: “EU Regulation and Competition Policy among the Energy Utilities”, Department of Economics Discussion Paper- Institute for Energy Research and Policy, University of Birmingham, Aralık 2007, <<<http://ftp.bham.ac.uk/pub/RePEc/pdf/08-01.pdf>>> 11.2.2012, s. 3.

⁹ **AYRANCI, Hasan**: Enerji Sözleşmeleri, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s.143, **ASLAN, İ. Yılmaz ve diğerleri**: Enerji Hukuku Cilt I, Enerji Piyasasında Rekabet ve Regülasyon, Bursa 2007, s. 284.

¹⁰ **AYRANCI**, s. 143.

Birliği’nde de elektriğin mal veya hizmet olarak nitelendirilmesinin doğuracağı sonuçlar farklılık arz etmektedir. Örneğin, elektrik mal olarak nitelendirilirse, iç pazarın temel serbestileri arasında yer alan malların serbest dolaşımını ilkesinden yararlanacaktır¹¹. Bu noktadan hareketle, bu çalışma çerçevesinde, elektriğin hukuki statüsü ele alınacak olup, elektriğin “mal” mı yoksa “hizmet” mi olduğu sorusuna yanıt aranacaktır. Konu Avrupa Birliği ve Türk Mevzuatı açısından incelenecektir.

I. AVRUPA BİRLİĞİ’NDE ELEKTRİĞİN HUKUKİ NİTELİĞİ

A. ELEKTRİĞİN “MAL” OLARAK NİTELENDİRİLMESİ

AB Hukukunda ve Üye Devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde, elektrik bir mal olarak kabul edilmektedir. Nitekim Adalet Divanı, *Almelo* kararının¹² 28. paragrafında ve *Commission v Italy* kararının¹³ 17. paragrafında, öncelikle elektriği AT Antlaşmasının 30. maddesi (ABİDA m. 36) kapsamında bir mal olarak kabul etmiş, daha sonra ise elektriğin, Topluluk gümrük tarife şemasında da “mal” olarak sayıldığını¹⁴ belirtmiştir¹⁵. Adalet Divanı, **PreussenElektra AG v Schleswag AG** kararında¹⁶ ise, elektriğin bir mal olup olmadığını tartışmadan elektriği mal olarak kabul etmiştir.

Elektrik, “25 Temmuz 1985 tarih ve 85/374 sayılı Ayıplı Üründen Dolayı Sorumlulukla İlgili Olarak Üye Devletlerin Kanunlarının, Düzenleyici İşlemlerinin ve İdarî Düzenlemelerinin Yakınlaştırılması Hakkında Konsey

¹¹ Avrupa Birliği’nde elektriği mal veya hizmet olarak nitelendirmenin doğurduğu genel sonuçlar hakkında bkz. **KARAKILIÇ, Hasan**: Hukuki Açıdan Elektrik Piyasası, Avrupa Birliği ve Türkiye Örneği, Güncel Yayınevi, İzmir 2006.

¹² Case C- 393/92 *Gemeente Almelo and others* [1994], ECR I- 01477.

¹³ Case C- 158/94 *Commission v Italy* [1997], ECR I- 5789.

¹⁴ Topluluk gümrük tarife şeması, Kod CN 27.16. Bkz Case C- 393/92 *Gemeente Almelo and others* [1994], ECR I- 01477, par.28.

¹⁵ Adalet Divanı, bu kararlardan önce vermiş olduğu *Costa v ENEL* kararında ise elektriğin açıkça mal olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği üzerinde durmaksızın, elektrik tekellerinin ATA m.31 kapsamında yer alabileceğini belirtmiştir. Bkz. Case C- 6/64 *Costa v E.N.E.L* [1964], ECR 585. Elektriğin bir mal olduğu *Almelo* kararıyla açıkça teyit edilmiş, Komisyon ve İtalya kararıyla da tekrarlamıştır.

¹⁶ **Case C- 379/98 PreussenElektra AG v Schleswag AG** [2001], ECR I-2099.

Direktifinin¹⁷ (Ürün Sorumluluğu Direktifi), 2. maddesinde ise “ürün” olarak kabul edilmiştir.

Birlik Hukukunda “mal” ve “ürün” kavramları birbirinden farklı olmakla birlikte; Adalet Divanı, *Commission v Italy* kararında¹⁸, “mal” kavramının tanımını “para ile ölçülebilen ve ticarî işlemlerin konusunu oluşturan ürün” şeklinde yapmıştır. Adalet Divanının bu tanımından hareketle, para ile ölçülebilen ve ticarî işlemlerin konusunu oluşturan elektrik, mal kapsamında değerlendirilecektir.

Elektrik, başlı başına, Birlik Hukuku çerçevesinde bir “mal” olarak değerlendirilmekle birlikte, “enerji tedariki” ya da üretilen elektriğin, nihai kullanıcıya pazarlanması, hizmet unsurunu bünyesinde barındırmaktadır¹⁹. Başka bir ifadeyle elektrik tedariki, mal satımına ve hizmet sunumuna ilişkin unsurları birlikte ihtiva etmektedir.

Zira bir menkul mal niteliği gösteren elektrik, diğer mallar gibi üreticiden tüketiciye²⁰ madden teslimi mümkün bir ürün değildir²¹. Üretim tesislerinde, üretim prosedürü çerçevesinde birincil enerji kaynaklarından yararlanmak suretiyle üretilen elektrik, iletim ve dağıtım hatları vasıtasıyla taşınmakta, taşınan elektriğin gerilimi şehir alanlarındaki transformatörler yardımıyla ayarlanmakta, daha sonra ise açık hat veya yer altından geçirilen kablolar vasıtasıyla tüketicinin konutuna veya işyerine ulaşmaktadır. Ev bağlantı hattı noktasına kadar ürün niteliği taşıyan elektrik, hattaki elektrik akımının

¹⁷ Council Directive of 25 July 1985 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products, O.J. L 210, 07.8.1985, s. 0029-0033. Ürün Sorumluluğu Direktifi, 1999/34 sayılı Direktifle değişikliğe uğramıştır. Bkz. Directive 1999/34/EC of the European Parliament and of the Council of 10 May 1999 amending Council Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products, O.J. L 141, 4.6.1999, s. 20-21.

¹⁸ Case C- 7/68, *Commission v Italy* [1968], ECR 423.

¹⁹ **LOGUE, Anne M.:** “Liberalisation of the energy market in the European Community”, *International Company and Commercial Law Review*, C.3 S.7, 1992, s. 248; Commission of European Communities, *The Internal Energy Market*, COM(1988), 238 final, 2.5.1988, s. 4.

²⁰ Enerji piyasasındaki tüketici tanımıyla, tüketicinin korunması hukuku çerçevesindeki tüketici tanımı birbirinden farklı olup, bu çalışma kapsamında “tüketici” kavramıyla evde kullanım amacıyla elektrik satın alan kişiler ifade edilmektedir.

²¹ **POSCH, Willibald:** Introduction, Christian Campbell (ed.), *International Product Liability*, Yorkhill Publishing, 2007, s. 39, dpn. 132.

tüketici tarafından kullanılmasıyla birlikte, ısıya, ışığa vs.ye dönüşmektedir²².

Dolayısıyla, üreticinin hukuki ve ekonomik sorumluluğu altında yapılan bir üretim safhasını takiben elde edilen elektrik, üretildiği noktada “ürün” niteliği kazanmakta²³ ve ürün niteliğini kazanan elektrik, tüketiciyle tedarikçi arasında yapılan sözleşme çerçevesinde tüketiciye satılmaktadır. Tedarikçiler, kural olarak tedarik sürecinin herhangi bir aşamasında elektriğe fiziksel olarak sahip olmamakta, sadece elektriğin nihai müşteriye satımını gerçekleştirmektedir²⁴. Satılan elektrik, dağıtım ve iletim şirketi tarafından gerçekleştirilen taşıma hizmeti neticesinde iletim ve dağıtım hatları üzerinden nakil suretiyle tüketiciye ulaştırılmaktadır. Tüketici, elektrik mal bedeline ilaveten, elektriğin iletim ve dağıtım sistemi üzerinden nakil işlemi için ayrı bir ücret ödemektedir. Başka bir ifadeyle tüketiciye hizmet yoluyla sağlanan bir mal söz konusudur.

İşte elektriğin, iletim ve dağıtım sistemi üzerinden nakil işlemi, bir ücret mukabilinde yerine getirilen ticarî bir eylem olup, ABİDA 57. maddesi (ATA m. 50) anlamında bir “hizmet” özelliği göstermektedir²⁵. Nitekim Almelo kararında, elektriğin dağıtımını hizmet olarak kabul edilmiştir. Bu nakil hizmeti, iletim ve dağıtım hizmeti sağlayıcısı tarafından yerine getirilmektedir. İletim ve dağıtım hizmeti sağlayıcısı, iletim ve dağıtım sisteminin sahibi veya işletmecisidir. Bu nakil hizmetiyle, üreticinin üretmiş olduğu elektrik, tedarikçiler aracılığıyla, iletim ve dağıtım sistemi ve hatları üzerinden tüketiciye ulaştırılmaktadır. Tüketici, bu nakil işlemi karşısında bir bedel ödemektedir.

22 **GÜVEN, Kudret:** Enerji Sağlama Sözleşmeleri, Hüküm ve Sonuçları, Ankara 1994, s. XIV.

23 **GÜVEN,** s. XIV.

24 **NAGURNEY, Anna/ MATSYPURA, Dmytro:** A Supply Chain Network Perspective for Electric Power, Generation, Supply, Transmission, and Consumption, E. J. Kontoghiorghes/ C. Gatu, (eds.), Optimisation, Econometric and Financial Analysis, Springer, Berlin 2006, s. 5vd.

25 **KLÖM, Andy:** “Liberalisation of Regulated Markets and its Consequences for Trade: Internal Market for Electricity as a Case Study”, Journal for Energy and Natural Resources Law, C. 14, S.1, 1996, s. 8.

B. ELEKTRİĞİN “GENEL EKONOMİK YARAR HİZMETİ” OLMA ÖZELLİĞİ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Avrupa Birliği’nde elektrik başlı başına hukuki olarak mal olarak kabul edilmekle birlikte, elektriğin tüketiciye sunumu, “genel ekonomik yarar hizmeti” olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte 2009/72 sayılı Elektrik Direktifinde²⁶ “elektrik” için bir taraftan “evrensel hizmet” terimi kullanılırken²⁷, diğer taraftan “kamu hizmeti” ibaresinin kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. Bu noktadan hareketle, bu kavramlar arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin ortaya konmasının enerjinin “genel ekonomik yarar hizmeti” olma niteliğinin anlaşılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. Genel Yarar Hizmetleri - Genel Ekonomik Yarar Hizmetleri

“Genel yarar hizmetleri” (services of general interest) kavramı, kamu otoriteleri tarafından genel yarar²⁸ (kamu yararı) olarak nitelendirilen, özel

²⁶ Avrupa Birliği’nde enerji piyasalarının serbestleşmesine yönelik öncelikle 96/92 sayılı Elektrik Direktifi kabul edilmiştir. 96/92 sayılı Direktif, 2003/54 sayılı Elektrik Direktifi ile yürürlükten kalkmıştır. 2009 tarihinde kabul edilen 2009/72 sayılı Elektrik Direktifi de 2003/54 sayılı Direktifi yürürlükten kaldırmıştır. Her biri, bir öncekinin eksiklerini tamamlayarak daha serbest bir enerji piyasası yaratmayı amaçlayan bu düzenlemelerle, bir yandan rekabet kuralları içinde işleyen bir piyasa yapısı oluşturulmaya çalışılırken, diğer yandan da tüketicilerin daha ucuz, güvenli ve süreklilik taşıyan elektrik hizmetinden yararlanması hedeflenmiştir.

²⁷ 2003/54 sayılı Direktiflerde de aynı terimler kullanılmaktadır.

²⁸ Kamu yararı kavramı iki ana amaçla özetlenebilecek birçok unsuru kapsamaktadır:

(1) Entegrasyonun sağlanması: Entegrasyonun sağlanması, vatandaşların refahının ve vatandaşların topluma entegrasyonunun teminini ifade etmektedir. Entegrasyon, üç unsurdan oluşmaktadır:

(a) Sosyal Uyumun Temini: Sosyal uyumun temini yaş, fiziki ve ekonomik durum, coğrafi konum gözetilmeksizin zorunlu hizmetlere erişime imkan tanıyan ve bu suretle bu kişilerin kendilerini toplumun bir parçası olarak hissetmelerini sağlayan, sosyal birlikliği güçlendiren ve bölünmeyi önleyen durumun tesisi olarak tanımlanmaktadır.

(b) Bölgesel Uyumun temini: Bölgesel uyumun temini, modern ekonomik ve sosyal hayatın gerektirdiği temel hizmetlerin tüm bölgelere götürülmesi olarak tanımlanmaktadır

(c) Toplumsal yaşama katılım için zorunlu olan, belli temel özgürlüklerin kullanılmasının garanti altına alınması için oluşturulmuş hizmetlerin temini.

(2) Toplam refahın tesisi: Toplam refah ise beş unsurdan oluşmaktadır:

(a) Genel ekonomik etkinliğin sağlanması.

(b) Kısa dönemde kâra dönüşmeyen, yüksek yatırım maliyetlerinin karşılanması.

(c) Yenilebilir olmayan veya az rastlanır kaynakların yönetimi ve çevrenin korunması.

kamu hizmeti yükümlülüğüne tâbi, ekonomik nitelikte olan ve ekonomik nitelikte olmayan²⁹ hizmetleri (economic and non-economic services) ifade etmekte³⁰ olup, bu kavram ilk defa Lizbon Antlaşmasına³¹ ekli “Genel Yarar Hizmetlerine İlişkin Protokol”³² ile Birliğin birincil kaynaklarına dâhil olmuştur. Genel yarar hizmetleri kavramı, Lizbon Antlaşması öncesi, Komisyon dokümanlarına³³ konu olmasına rağmen, bu kavrama antlaşmalarda yer verilmemiştir.

Genel yarar hizmetleri kapsamında yer alan hizmetlerden telekomünikasyon, ulaşım, posta gibi ekonomik nitelik gösterenler³⁴, “genel ekonomik

(d) Kamu mülkiyeti yönetimi gereklilikleri: yol, demiryolu.

(e) Ulusal güvenliğin sağlanması.

Bkz. European Parliament, Directorate – General for Research, Public Undertakings and Public Services in the European Union, Working Papers, <<<http://aei.pitt.edu/4916/1/4916.pdf>>>, 15.04.2012, s. 22-23.

- ²⁹ Polis, adalet gibi hizmetler ekonomik nitelikte olmayan genel yarar hizmetleri statüsündedir.
- ³⁰ Commission of the European Communities, Services of general interest, including social services of general interest: a new European commitment, COM(2007), 725 final, 20.11.2007, s. 3.; Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (2000), 580 final, 20.9.2000, Ek:II.
- ³¹ AB Antlaşması ve AT Antlaşmasında değişiklik yapan Lizbon Antlaşmasının 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte, AT Antlaşmasının ismi, “AB’nin İşleyişine Dair Antlaşma” (ABİDA) olarak değiştirilmiştir. Böylece, “AT” ve “AB” şeklindeki terim farklılığı ortadan kalkmış ve “Topluluk” teriminin yerini “Birlik” terimi almıştır. Resmi adı “Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community” olan Antlaşmanın konsolide metni için bkz. O.J. C 83, 30.3. 2010, s. 0001-0388.
- ³² Lizbon Antlaşmasına ekli “Genel Yarar Hizmetlerine İlişkin Protokol”, Protokol No:26, O.J. C 83, 30.3.2010, s. 0308.
- ³³ Genel Yarar Hizmetleri ile ilgili Komisyon dokümanlarından bazıları şöyledir: Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (1996), 443 final, 11.09.1996; Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (2000), 580 final, 20.9.2000; Commission of the European Communities, Green Paper on Services of General Interest, COM (2003), 270 final, 21.5.2003; Commission of the European Communities, White Paper on Services of General Interest, COM (2004), 374 final, 12.5.2004.
- ³⁴ ATAD, bir faaliyetin ekonomik nitelikte olup olmadığına karar verirken, gerçekleştirilen faaliyetin kendisine bakmakta ve hizmetin işleyişi ile ilgili (pazarın varlığı, devlet imtiyazların durumu gibi) kriterlere dayanmaktadır. Divana göre bir kuruluş, aynı anda eko-

yarar hizmetleri”³⁵ (services of general economic interest) olarak adlandırılmaktadır³⁶. Hangi hizmetlerin “genel ekonomik yarar hizmeti” kapsamında değerlendirileceği konusunda antlaşmalarda ve ikincil mevzuatta herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Dolayısıyla üye devletler genel ekonomik yarara yönelik hizmet kavramının kapsamını belirlemede geniş bir takdir yetkisine sahip³⁷ olup, bu yetki Komisyon denetimine ve Adalet Divanı’nın nihai incelemesine tâbidir³⁸.

Avrupa Birliği’nde, “enerji”, genel ekonomik yarar hizmeti kapsamında yer almakla birlikte, Adalet Divanı, Almelo Kararıyla elektriğin dağıtımını “genel ekonomik yarar hizmeti” kapsamında değerlendirmiştir³⁹.

2. Kamu Hizmeti - Genel Ekonomik Yarar Hizmetleri

“Kamu hizmeti” kavramı, AB’de ve Üye Devletlerde farklı terimlerle ifade edilmektedir⁴⁰. Kıta Avrupasında “kamu hizmeti” terimi ile ifade edi-

nomik nitelikte olan ve olmayan faaliyetlerde bulunabilir ancak bunlardan sadece ekonomik nitelikte olanlar rekabet kurallarına tâbi olacaktır. Hizmet, bir ücret karşılığında sağlanmalıdır. Bkz. Commission of the European Communities, Services of general interest, including social services of general interest: a new European commitment), COM(2007), 725 final, 20.11.2007, s. 5.

- ³⁵ AB’de genel ekonomik yarar hizmetleri kavramı için bkz. Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (1996), 443 final, 11.09.1996; Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (2000), 580 final, 20.9.2000.
- ³⁶ Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (2000), 580 final, 20.9.2000, Ek:II.
- ³⁷ Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (2000), 580 final, 20.9.2000, par. 20.; Commission of the European Communities, Green Paper on Services of General Interest), COM (2003), 270 final, 21.5.2003, par. 31.
- ³⁸ **BLUM, Françoise/ LOGUE, Anne:** State Monopolies under EC Law, John Wiley& Sons Ltd., England 1998, s. 22.
- ³⁹ Case C- 393/92 *Gemeente Almelo and others* [1994], ECR I-1477.
- ⁴⁰ Avrupa’da genel olarak kamu hizmeti konusunda Anglo- Sakson ve Kıta Avrupası geleneği olmak üzere iki farklı geleneğin varlığından söz edilebilir: Fransa’nın öncülüğünü yaptığı Kıta Avrupası sisteminde kamu hizmetinin kaynağı anayasadır. Bu sistemde toplumsal dayanışmayı sağlamak devletin temel görevidir ve kamu hizmeti bu görevin yerine getirilmesinde temel bir rol oynar. Öncülüğünü İngiltere’nin yaptığı Anglo-Sakson gelenekte ise, kamu hizmetinin kapsam ve özelliklerini düzenleyen hukuk kuralları yoktur. Ancak bu durum, devletin kamu hizmeti sunmadığı anlamında yorumlanmamalıdır. Ka-

len kavram, diğer ülkelerde “public interest” ya da “public utilities” olarak adlandırılmaktadır⁴¹. AB’de⁴² ise, “kamu hizmeti” terimi yerine⁴³ “genel ekonomik yarar hizmeti” terimi tercih edilmektedir⁴⁴. Komisyona göre⁴⁵ bu tercihin temel nedeni “kamu hizmeti” kavramındaki belirsizliktir. Zira bu kavram bir taraftan hizmeti sağlayanı ifade ederken, diğer taraftan kamu otoriteleri tarafından özel kamu hizmeti yükümlülüğü çerçevesinde, hizmeti verecek olan organa yüklenmiş olan genel yarar rolüne işaret etmektedir. Oysa mülkiyetle ilgili tarafsız bir tutum benimsenmesi gerekmektedir ve

mu hizmetinin farklı hukuk sistemlerinde gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **PROSSER, Tony**: *The Limits of Competition Law: Markets and Public Services*, Oxford University Press, Oxford 2005, s. 39-113. ; **ULUSOY, Ali**: “Fransız ve Avrupa Birliği Kamu Hizmeti Anlayışlarının Türk Hukukuna Etkisi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 48, S.1, 1999, s.165-176; **ATİYAS, İzak/ ODER, Burak**: *Türkiye’de Özelleştirmenin Hukuk ve Ekonomisi.*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ankara 2008, s. 24-25.

- 41 European Parliament, *Public Undertakings and Public Services in the European Union*, Working Paper, Luxemburg 1997, <<<http://aei.pitt.edu/4916/1/4916.pdf>>>, 15.04.2012, s. 8.
- 42 AB’nin kamu hizmeti kavramına yaklaşımı, son 10-15 yılda, ciddi bir değişikliğe uğramıştır. 1990’lı yılların başlarında kamu hizmeti ağırlıkla iç pazarın oluşmasını sınırlayan bir konu olarak görülüyordu ve kamu hizmetlerine yasal zemin yaratmaktan kaçınılıyordu. Bir anlamda Anglo- Sakson gelenek tercih ediliyordu. Zaman içerisinde iç pazar hedeflerine büyük ölçüde ulaşılması ve bu konuda yürütülen sivil – siyasi mücadelenin (Fransız ve Belçika hükümetlerinin ısrarlı tutumu) sonucunda, AB’de Kıta Avrupası kamu hizmeti anlayışına büyük ölçüde yaklaşmıştır. AB’de “kamu hizmeti” kavramının değişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **PROSSER**, s. 39-113; **CLIFTON, Judith/ DIAZ-FUENTES, Daniel**: “Evaluating EU policies on public services: A citizens’ perspective”, Münih Personel RePEc Archive, MPRA, 2008, <<<http://mpr.ub.uni-muenchen.de/9420/>>>, 19.02.2012. Konuyla ilgili Komisyon dokümanları için bkz. Commission of the European Communities, *Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe*, COM (1996), 443 final, 11.09.1996; Commission of the European Communities, *Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe*, COM (2000), 580 final, 20.9.2000; Commission of the European Communities, *White Paper on Services of General Interest*, COM (2004), 374 final, 12.5.2004.
- 43 Kamu hizmeti terimi, ABİDA’nın Taşımacılık başlığını taşıyan VI. Başlığı altında ve m. 93’te (ATA m. 73) kullanılmıştır. Bu düzenlemeye göre, taşımacılıkta kamu hizmeti yükümlülüğünün yerine getirilmesi için yapılan yardımlar Antlaşmalara aykırı sayılmayacaktır.
- 44 European Parliament, *Public Undertakings and Public Services in the European Union*, Working Paper, s. 8.
- 45 Commission of the European Communities, *Green Paper on Services of General Interest*, COM (2003), 270 final, 21.5.2003, s.7.

“genel yarar hizmetleri” ibaresi daha açık bir kavramdır, bu kavram mülkiyetin kime ait olduğu üzerinde durmaksızın, “genel yarar” kavramına vurgu yapmaktadır.

3. Kamu Hizmeti - Evrensel Hizmet⁴⁶

Telekomünikasyon, posta ve elektrik gibi şebeke endüstrileri için kullanılmış olan evrensel hizmet (universal service) kavramı, Komisyon tarafından geliştirilmiştir. “Evrensel hizmet” kavramı, hizmet sağlayıcı tarafından yerine getirilmesi gerekli, genel yarar koşullarını ifade etmektedir⁴⁷. Evrensel hizmet çerçevesinde amaç, yüksek kalitedeki zorunlu hizmete karşılanabilir bir fiyattan herkesin ulaşmasını sağlamaktır⁴⁸.

“Evrensel hizmet” kavramı, kamu hizmeti kavramı içerisinde yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, kamu hizmeti ya da AB’de kullanılan terminolojiyle “genel ekonomik yarar hizmeti”, evrensel hizmeti de içine alan bir üst kavramdır. Kamımızca, bir hizmetin evrensel hizmet olarak adlandırılmasındaki temel ölçüt, zorunluluktur. Söz konusu hizmetin yerine başka bir hizmetin ikame edilememesi, evrensellik açısından temel belirleyici ölçüttür. Evrensel hizmetle, hizmetin herkese ulaştırılması hedeflenirken, evrensel hizmet niteliğine haiz olmayan diğer kamu hizmetlerinde amaç hizmetin mümkün olan en çok kişiye ulaştırılmasıdır. Bu doğrultuda, gazın ikamesinin mümkün olması nedeniyle gaz “kamu hizmeti” statüsünde değerlendirilken, ikamesi mümkün olmayan elektrik evrensel hizmet statüsünde kabul edilmektedir.

⁴⁶ Evrensel hizmet ile ilgili ayrıntı bilgi için bkz. **MICKLITZ, Hans- W:** “Universal Services: Nucleus for Social European Private Law”, European University Institute, EUI Working Papers, Law 2009/12, 2009; **EIJK, Nico Van:** “Universal Service, a new look at an old concept: Broadband access as a universal service in Europe”, 15th Biennial Conference van de International Telecommunication Society, Berlijn, September 5-7, 2004, <<<http://ssrn.com/abstract=1609880>>>, 19.02.2012.

⁴⁷ Evrensel hizmet kapsamında hizmet sağlayıcı tarafından yerine getirilmesi gerekli genel yarar koşulları hakkında bkz. 7 Mart 2002 tarih ve 2002/22 sayılı Elektronik Haberleşme Şebekeleri ve Hizmetleri ile ilgili Evrensel Hizmetler ve Kullanıcı hakları Direktifi m. 3(1). Direktif metni için bkz. Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on universal service and users’ rights relating to electronic communications networks and services, O.J. L 108, 24.2.2002, s. 0051-0077.

⁴⁸ Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (1996), 443 final, 11.09.1996, s. 2.

II. TÜRK HUKUKUNDA ELEKTRİĞİN HUKUKİ NİTELİĞİ

A. ELEKTRİĞİN “MAL” OLARAK NİTELENDİRİLMESİ

Elektrik, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 762. maddesinde yer alan “Taşınır mülkiyetinin konusu, nitelikleri itibarıyla taşınabilen maddi şeyler ile edinmeye elverişli olan ve taşınmaz mülkiyetinin kapsamına girmeyen doğal güçlerdir” hükmünden hareketle, “doğal güç” kavramı kapsamı içerisinde değerlendirilmekte⁴⁹ ve taşınır mal hükmünde kabul edilmektedir.

Yine, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun (TCK) Onuncu Bölümünde “Malvarlığına Karşı Suçlar ” başlığı, hırsızlık alt başlığı altında 141. maddenin 2. fıkrasında yer alan “Ekonomik bir değer taşıyan her türlü enerji de, taşınır mal sayılır” hükmü uyarınca da elektrik taşınır mal hükmündedir.

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Kanunu'nda (TKHK) ise, elektriğin mal veya hizmet olarak değerlendirildiğine ilişkin, doğrudan herhangi bir düzenlemeye yer verilmemektedir. Bununla birlikte, “taşınır mal” özelliği gösteren elektrik TKHK'nun 3. maddesinin (c) bendi gereğince mal sayılmaktadır⁵⁰.

B. ELEKTRİĞİN KAMU HİZMETİ OLMA ÖZELLİĞİ

Elektrik ve gaz, hukukumuz açısından “mal” olarak kabul edilmekle birlikte, elektriğin aynı zamanda kamu hizmeti özelliği gösterdiği kabul edilmektedir⁵¹. Bununla birlikte kamu hizmetinin tanımı, kanunlarda ve Anayasa'da yapılmamıştır. “Kamu hizmeti” kavramı öğreti ve mahkeme kararlarında çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Örneğin, Onar, kamu hizmetini, Devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından veya bunların kontrol ve denetimleri altında, toplumun genel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve kamu

49 **GÜVEN**, s. 28; **ASLAN, İ. Yılmaz ve diğerleri**: Enerji Hukuku Cilt I, Enerji Piyasasında Rekabet ve Regülasyon, Bursa 2007 (Bundan böyle “ASLAN, Enerji Hukuku Cilt I” olarak kısaltılacaktır).

50 **ASLAN, İ. Yılmaz**: Tüketici Hukuku, 3. Bası, Bursa 2006, s. 213; **TİRYAKİ, Betül**: Tüketicinin Korunması Hukuku Açısından Ayıplı Hizmetten Doğan Sorumluluk, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 41.

51 Anayasa Mahkemesi'nin, 24.1.2008 tarih ve E. 2007/76, K. 2008/46 sayılı kararı, R.G. 19.03.2008, S. 26821.

yararı sağlamak için ifa edilen devamlı nitelikte faaliyetler olarak tanımlanmaktadır⁵².

Anayasa Mahkemesi ise “Devlet ya da diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimi altında, genel ve ortak gereksinimleri karşılamak, kamu yararı ya da çıkarını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinlikleri”⁵³ kamu hizmeti olarak değerlendirmektedir. Danıştay İdari İşler Kurulu da kamu hizmetini benzer şekilde tanımlamaktadır⁵⁴.

Bir faaliyetin kamu hizmeti olarak nitelendirilmesi için birçok unsurun bir arada bulunması gereklidir. Örneğin, merkezi idare, yerel idareler veya kamu kurum ve kuruluşları ile arasında doğrudan veya dolaylı bir bağın bulunması gerekli olup, kamu hizmetinin geçirdiği değişime paralel olarak bu bağ, enerji piyasasında Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) tarafından verilen lisanslar vasıtasıyla sağlanmaktadır⁵⁵. Ayrıca, söz konusu faaliyetin kamu yararını karşılamaya yönelik olması gereklidir⁵⁶. Elektrik piyasası faaliyetleri, toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetler olup, Elektrik Piyasası Kanunu’nun 15(c) maddesinde yer alan “Bu konuda Kurulca verilecek kamulaştırma kararı/ lüzum kararı, kamu yararı kararı yerine geçer” hükmü bu kamu yararına vurgu yapmaktadır.

Anayasa Mahkemesi ise, bir faaliyetin kamu hizmeti olup olmadığını saptarken faaliyetin niteliğine bakılması gerektiğini kabul etmekte⁵⁷ ve “düzenlilik”, “süreklilik” ve “toplumsal yaşamın zorunlu bir ihtiyacının karşılanması” ölçütlerini aramaktadır⁵⁸. Başka bir ifadeyle, Anayasa Mahkemesi bu ölçütleri, kamu hizmetinin tanımlayıcı unsurları olarak kabul etmektedir. Aynı yaklaşımla, Anayasa Mahkemesi, elektrik piyasası faaliyetlerini de,

52 **ONAR, Sıddık Sami**: İdare Hukukunun Umumi Esasları, Cilt 1, İstanbul 1969, s. 40.

53 Anayasa Mahkemesi’nin 23.6.1996 tarih, E. 1994/71 ve K. 1995/23 sayılı kararı, RG 20.3.1996, S. 22586.

54 Danıştay İdari İşler Kurulu’nun 3.10.1996 tarih ve E. 1996/79 K. 1996/83 sayılı kararı.

55 **ERGÜN, Çağdaş Evrim**: Elektrik Piyasasında Kamu Hizmeti, Ankara 2010, s. 77,78.

56 **ERGÜN**, s. 79.

57 Anayasa Mahkemesinin 9.12.1994 tarih ve E. 1994/43 K. 1994/42-2 sayılı kararı, RG. 24.1.1995, S. 22181. Anayasa Mahkemesi aynı görüşü, 22.12.1995 tarih ve E. 1994/70 ve K.1995/65-2 sayılı kararında da tekrarlamıştır.

58 **KARAKILIÇ**, s. 30.

“niteliği gereği” kamu hizmeti olarak değerlendirmektedir⁵⁹. Ancak, “niteliği gereği kamu hizmeti” yaklaşımı doktrinde eleştirilmektedir⁶⁰. Zira bir faaliyet düzenli ve sürekli olduğu için kamu hizmeti olarak nitelendirilmekte, aksine kamu hizmeti olarak tanımlandığı için faaliyetin düzenli ve sürekli olması istenmektedir⁶¹. Aslan’a göre, bir hizmeti kamu hizmeti yapan sadece Devletin bunu sübjektif olarak böyle istemesidir⁶². Başka bir ifadeyle, elektrik piyasası faaliyetlerini kamu hizmeti olarak nitelendirmek veya kamu hizmeti olmaktan çıkarmak, yasama organına ait bir yetkidir⁶³.

Kural olarak kamu hizmeti nitelendirmesinin kanunla yapılması gereklidir⁶⁴. Bununla birlikte, “Kanunlarda açıkça kamu hizmeti olduğu düzenlenirse bile Devlet bir hizmeti özel sektör faaliyetlerinden farklı bir statüyle düzenlemiş ve normal kolluk denetimi dışında daha fazla denetime tabi tutmuş ise, idare bir hizmeti üstün ve ayrıcalıklı bir yetkiyle görüyor veya görürüyorsa orada bir kamu hizmetinin varlığından bahsetmek gereklidir”⁶⁵.

Elektrik Piyasası Kanununda elektriğin kamu hizmeti olarak kabul edildiğine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, elektrik piyasası faaliyetlerinin kamu hizmeti olup olmadığı değerlendirmesinin kanunların bu faaliyetleri düzenleyiş biçimi de ele alınarak yapılması gereklidir⁶⁶.

Yargı kararlarında genellikle, elektrik piyasası faaliyetleri üretim, iletim, dağıtım ayırımı yapılmaksızın bir bütün olarak kamu hizmeti olarak değerlendirilmiştir⁶⁷. Danıştay ise, bir kararında “doğal gaz dağıtımını” kamu

⁵⁹ Anayasa Mahkemesinin 9.12.1994 tarih ve E. 1994/43 K. 1994/42-2 sayılı kararı, RG. 24.1.1995, S. 22181.

⁶⁰ **ERGÜN**, s. 85.

⁶¹ Bir faaliyetin kamu hizmeti olup olmadığının tespitine ilişkin bkz. **ERGÜN**, s. 13-27.

⁶² **ASLAN**, Enerji Hukuku Cilt I, s. 285.

⁶³ **ERGÜN**, s. 247.

⁶⁴ **KARAKILIÇ**, s. 33.

⁶⁵ **ASLAN**, Enerji Hukuku Cilt I, s. 286.

⁶⁶ **ERGÜN**, s. 86.

⁶⁷ Yargıtay 13. HD.’nin 18.3.1996 tarih ve E. 1996/1734 K. 1996/2495 sayılı kararı; Anayasa Mahkemesinin 9.12.1994 tarih ve E. 1994/43 K. 1994/42-2 sayılı kararı, RG. 24.1.1995, S. 22181.

hizmeti niteliğinde kabul etmiştir⁶⁸. Bununla birlikte, Ulusoy, “batılı ülkelerde elektrik üretimi artık kamu hizmeti olarak görülmemektedir”⁶⁹ tespitiinde bulunmak suretiyle elektrik piyasası faaliyetlerinin ayrı ayrı değerlendirileceğini dolaylı olarak belirtmektedir. Ergün ise, kanun koyucunun bu faaliyetler için ayrı ayrı öngördüğü hükümleri ve maksadı göz ardı edeceği gerekçesiyle, elektrik piyasası faaliyetlerinin kamu hizmeti olup olmadığı hususunun ayrı ayrı değerlendirmesi gerektiğini belirtmekte, sadece iletim ve dağıtım hizmetlerini kamu hizmeti olarak kabul etmektedir⁷⁰.

SONUÇ

Elektrik, diğer mallar gibi üreticiden tüketiciye madden teslimi mümkün bir mal değildir. Santrallerde üretilen elektrik, iletim ve dağıtım hatları (elektrik hatları) vasıtasıyla, tedarikçi tarafından tüketiciye ulaştırılmaktadır. Başka bir ifadeyle, üretim tesislerinde, üretim prosedürü çerçevesinde birincil enerji kaynaklarından yararlanmak suretiyle üretilen elektrik, üretildiği noktada “ürün” niteliği kazanmakta, tüketiciyle tedarikçi arasında yapılan sözleşmeye istinaden, iletim ve dağıtım hatları vasıtasıyla taşınmak suretiyle tüketicinin konutuna ve işyerine ulaşmaktadır. Tedarikçiler, kural olarak tedarik sürecinin herhangi bir aşamasında elektriğe fiziksel olarak sahip olmamakta, sadece elektriğin nihai müşteriye ulaşmasına aracılık etmektedirler. Bununla birlikte elektrik, dağıtım ve iletim şirketi tarafından gerçekleştirilen taşıma hizmeti neticesinde, iletim ve dağıtım hatları üzerinden nakil suretiyle tüketiciye ulaştırılmaktadır. Tüketici, elektrik mal bedeline ilaveten, elektriğin iletim ve dağıtım sistemi üzerinden nakil işlemi için ayrı bir ücret ödemektedir. Başka bir ifadeyle, tüketiciye hizmet yoluyla sağlanan bir mal söz konusudur. Bu noktadan hareketle, elektriğin kendisi bir mal olmakla birlikte, elektriğin iletim ve dağıtım hatları vasıtasıyla taşınması işlemi ücret mukabilinde yerine getirilen hizmettir. Nitekim Avrupa Birliği’nde elektriğin kendisi mal olarak kabul edilmekle birlikte, elektrik piyasası faaliyetlerinden dağıtım, Adalet Divanı kararları çerçevesinde hizmet olarak kabul edilmiştir. Elektriğin “mal” mı yoksa “hizmet” mi olduğu hususu elektriğin tabi olacağı hukuki rejimin tespiti açısından önem taşımakta olup, huku-

⁶⁸ Danıştay, 8. Dairesinin 3.12.1998 tarih ve E. 1998/2595 K. 1998/4026 sayılı kararı.

⁶⁹ ULUSOY, s. 176, dpn. 32.

⁷⁰ ERGÜN, s. 87. Ayrıca, elektrik üretim ve ticareti faaliyetinin kamu hizmeti olarak düzenlenmediğine ilişkin gerekçeler için bkz. s. 84-126.

kumuzda da elektrik “mal” olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Mahkemeler elektriği bir bütün olarak değerlendirmekte ve elektriğin aynı zamanda “kamu hizmeti” özelliği gösterdiğini belirtilmektedir. Oysa elektriğin yapısal özellikleri dikkate alınmak suretiyle, piyasa faaliyetlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi ve bu piyasa faaliyetlerinden sadece iletim ve dağıtım faaliyetlerinin “kamu hizmeti” statüsünde değerlendirilmesinin daha doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

ASLAN, İ. Yılmaz: Tüketici Hukuku, 3. Bası, Bursa 2006.

ASLAN, İ. Yılmaz ve diğerleri: Enerji Hukuku Cilt I, Enerji Piyasasında Rekabet ve Regülasyon, Bursa 2007.

ATİYAS, İzak/ ODER, Burak: *Türkiye'de özelleştirmenin hukuk ve ekonomisi.*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ankara 2008.

AYRANCI, Hasan: Enerji Sözleşmeleri, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

BLUM, Françoise/ LOGUE, Anne: State Monopolies under EC Law, John Wiley& Sons Ltd., England 1998.

CLIFTON, Judith/ DIAZ-FUENTES, Daniel: “Evaluating EU policies on public services: A citizens’ perspective”, Münih Personel RePEc Archive, MPRA, 2008, <<<http://mpr.ub.uni-muenchen.de/9420/>>>, 19.02.2012.

ERGÜN, Çağdaş Evrim: Elektrik Piyasasında Kamu Hizmeti, Ankara 2010.

EIJK, Nico Van: “Universal Service, a new look at an old concept: Broadband access as a universal service in Europe”, 15th Biennial Conference van de International Telecommunication Society, Berlijn, September 5-7, 2004, <<<http://ssrn.com/abstract=1609880>>>, 19.02.2012.

GÜVEN, Kudret: Enerji Sağlama Sözleşmeleri, Hüküm ve Sonuçları, Ankara 1994.

KARAKILIÇ, Hasan: Hukukî Açıdan Elektrik Piyasası- Avrupa Birliği ve Türkiye Örneği, Güncel Yayınevi, İzmir 2006.

KLOM, Andy: “Liberalisation of Regulated Markets and its Consequences for Trade: Internal Market for Electricity as a Case Study”, Journal for Energy and Natural Resources Law, C. 14, S.1, 1996.

LOGUE, Anne M.: “Liberalisation of the energy market in the European Community”, International Company and Commercial Law Review, C.3 S.7, 1992.

MICKLITZ, Hans- W: “Universal Services: Nucleus for Social European Private Law”, European University Institute, EUI Working Papers, Law 2009/12, 2009

NAGURNEY, Anna/ MATSYPURA, Dmytro: A Supply Chain Network Perspective for Electric Power, Generation, Supply, Transmission, and Consumption, E. J. Kontoghiorghes/ C. Gatu, (eds.), Optimisation, Econometric and Financial Analysis, Springer, Berlin 2006.

ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Umumi Esasları, Cilt 1, İstanbul

POSCH, Willibald: Introduction, Christian Campbell (ed.), International Product Liability, Yorkhill Publishing, 2007.

PROSSER, Tony: The Limits of Competition Law: Markets and Public Services, Oxford University Press, Oxford 2005.

TİRYAKİ, Betül: Tüketicinin Korunması Hukuku Açısından Ayıplı Hizmetten Doğan Sorumluluk, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006.

ULUSOY, Ali: “Fransız ve Avrupa Birliği Kamu Hizmeti Anlayışlarının Türk Hukukuna Etkisi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 48, S.1, 1999.

Diğer Dökümanlar

European Parliament, Directorate – General for Research, Public Undertakings and Public Services in the European Union, Working Papers, Luxembourg 1997, <<<http://aei.pitt.edu/4916/1/4916.pdf>>>, 15.04.2012.

Commission of the European Communities, Services of general interest, including social services of general interest: a new European commitment, COM(2007), 725 final, 20.11.2007.

Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (2000), 580 final, 20.9.2000, Ek:II.

Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (1996), 443 final, 11.09.1996.

Commission of European Communities, The Internal Energy Market, COM(1988), 238 final, 2.5.1988.

Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (2000), 580 final, 20.9.2000.

Commission of the European Communities, White Paper on Services of General Interest, COM (2004), 374 final, 12.5.2004.

European Parliament, Public Undertakings and Public Services in the European Union, Working Paper.

Commission of the European Communities, Green Paper on Services of General Interest, COM (2003), 270 final, 21.5.2003.

Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Services of General Interest in Europe, COM (1996), 443 final, 11.09.1996, s. 2.